

exempel: Kanske hade det varit bättre att förklara distinktionen mellan kognitivism och non-kognitivism tidigare och tydligare och därmed ge ännu mer struktur åt framställningen? Kanske kunde beteckningen "moralisk realism", som fått stor spridning i samtida metaetik, ha använts när man diskuterar teorier som försvarar moralens objektivitet? Kanske har diskussionen om moral och motivation, som ofta betraktats som fundamental i metaetik, fått för lite utrymme? Borde "hybridteorier" ha nämnts? Men författarna har stått inför svåra val och det finns strikta gränser för hur djupt en introduktionsbok kan gå.

De förbehåll som noterats ovan är endast mindre randanmärkningar. *Grundbok i metaetik* är en systematisk, kunskapsrik och välskriven introduktion till metaetik som hävdar sig synnerligen väl i jämförelse med de engelskspråkiga bidrag som nämndes inledningsvis. Jag tror boken kommer att tjäna sitt syfte och ledsaga många framtida studenter i deras förståelse av ett fascinerande ämne. Och det är naturligtvis ett objektivi omdöme!

Caj Strandberg

Därför demokrati: Om kunskapen och folkstyret

Åsa Wikforss, med Mårten Wikforss

Fri Tanke 2021. 341 s. ISBN 978-91-885897-81

Demokratin står under hot, och för att vi ska kunna försvara den är det avgörande att vi förstår både hoten vi står inför och vad som faktiskt står på spel – det vill säga folkstyrets värde. Detta är premissen för Åsa Wikforss nya bok, *Därför demokrati*, som är ett av de senaste tillskotten till den snabbt växande litteraturen om demokratins kris. Mycket av budskapet känns igen från hennes tidigare debattinlägg och publikationer, inte minst boken *Alternativa fakta* från 2017. Då ville Wikforss stå upp för kunskapen, denna gång vill hon ge ett försvarstal för demokratin. Inför uppgiften har hon tagit hjälp av sin samhällsintresserade bror, Mårten Wikforss, som bidrar med korta instick mellan kapitlen i form av reflekterande betraktelser om demokratin och dess motsatser. Titeln på boken är en anspelning på Alf Ross klassiker från 1946, *Varför demokrati?*. Men som titeln också vittnar om anser författarna att vi idag bör lägga alla försiktiga frågetecken åt sidan. Det kritiska läget för demokrati föranleder ett behov av tydliga ställningstaganden. Nu behöver vi sätta ned foten: "Därför demokrati. Punkt" (s. 23).

I Wikforss förra bok var det begreppet "kunskapsresistens" som stod i fokus. I *Därför demokrati* lanseras ett annat begrepp som även det har goda utsikter att få fäste i det allmänna medvetandet: "falska berättelser". En falsk berättelse, förklarar Wikforss, är en berättelse som består av påståenden som var för sig visserligen är sanna, men som är illvilligt konstruerad av strategiskt utvalda exempel, vilka tillsammans ger en missvisande bild av verkligheten. Även om de enskilda delarna är sanna blir alltså det övergripande budskapet falskt (s. 71–72). Att vända blicken från enstaka faktapåståenden och istället fokusera på betydelsen av politiskt berättande i en bredare bemärkelse är på sätt och vis ett klokt drag. Wikforss har annars en benägenhet att lägga stor vikt vid lösryckta exempel som tycks triviala eller frånkopplade från det politiska sammanhang som hon försöker beskriva: huruvida det är sant eller inte att solen sken under Trumps installationstal, att det är ett objektivt faktum att Joe Biden är USA:s president, det irrationella i att påstå både att det finns öl i kylskåpet och att det inte gör det. Det är inte det här det handlar om, och mycket är vunnet om vi kan lägga diskussionen om sådana påståenden åt sidan och istället fundera över hur politiska berättelser skapas, och hur de kan bedömas. Kampen om verklighetsbeskrivningen går inte att mäta med någon enkel sanningssticka, skriver Åsa Linderborg (Aftonbladet 2021-09-25) i en recension av en annan bok, och jag håller med henne. Det avgörande i sammanhanget är just narrativet – inte enskilda sanningar och osanningar. Alla lögner är inte förödande för demokratin, och som Wikforss är inne på med sitt nya begrepp: även sanningar kan sättas i arbete för propagandistiska syften.

När Wikforss introducerar begreppet "falska berättelser" sker dock en glidning som vi bör vara uppmärksamma på. Det hon försöker göra med hjälp av detta begrepp är att exportera dikotomin mellan sant och falskt till berättelsernas värld – en värld där dessa kategorier strikt taget inte hör hemma. En berättelse kan vara mycket. Den kan öppna våra ögon för nya perspektiv och väcka vårt engagemang. Den kan vara viktig och relevant. Omvänt kan en berättelse vara ensidig och utnött, eller effektsökande och vulgär, inget annat än ren kitsch. En berättelse om verkligheten bör givetvis baseras på sanna påståenden, men budskapet i berättelsen som helhet kan knappast vara "sant", annat än i litterär bemärkelse förstås – som i att en roman kan säga något sant om vad det är att vara människa. Men det är inte den betydelsen vi talar om här. Faran i ett begrepp som "falska berättelser" är att det frambringa

scientistiska illusioner om att politiska budskap kan bedömas utifrån objektiva, icke-politiska, vetenskapliga måttstockar.

Istället för att erkänna att sanningsbegreppet har begränsad relevans när det kommer till att förstå det politiska väljer Wikforss att hålla fast vid sanningsstickan som sitt främsta analysverktyg och vapen. Hon är knappast ensam om detta vägval. De senaste åren har det tvärtom blivit något av en standardförklaring att peka ut sanningsförakt som en av de viktigaste drivkrafterna bakom demokratins kris. Många politiska bedömare och intellektuella har varit snabba med att dra paralleller mellan samtidens "postsanningspolitik" och de totalitära regimernas försök att upplösa gränserna mellan verklighet och fiktion på 1930-talet. Timothy Snyders uttryck att "post-truth is pre-fascism" har blivit en fras som citeras gång på gång. Frågan är dock om detta är en adekvat bedömning av situationen vi står inför. Är det sanningsföraktet som sådant som driver krisen, eller finns det någon annan bakomliggande faktor som är den verkligt avgörande kraften i sammanhanget? Om så är fallet, borde vi kanske vända på frågorna. Istället för att rikta in oss på de politiska implikationerna av osanning borde vi fundera över betydelsen av det politiska sammanhanget som kunskapen omges av. Vad är det egentligen i vår politiska värld som gör det möjligt för så många människor att tilltalas av häpnadsväckande lögnar och konspirationsteorier? Och omvänt: Hur är det möjligt att kunskapen om klimathotet – trots att den ligger rakt framför oss, och trots att den erkänns av såväl världsledare som stora delar av befolkningen – ändå tycks sakna förmågan att sporra till politisk aktivitet i den omfattning som problemet förtjänar? Just när det gäller klimathotet tycks det för mig uppenbart att det inte är kunskapsmotstånd som är det huvudsakliga problemet. Snarare rör det sig om en utbredd maktlöshet, en maktlöshet som förlamar både folk och elit.

Problemet med politisk apati syns dock inte i Wikforss framställning av demokratins kris. Med sanningsstickan i handen tecknar hon istället en välbekant bild av samtidens politiska plågor: populister som påstår sig föra folkets talan mot en korrupt elit, demagoger som eldar på massornas negativa känslor, propagandister som vilseleder och förför med falska berättelser och rena lögnar. I genomgången av hoten och hur de bör bemötas framträder även författarens egen demokratisyn. Men vad är det egentligen för berättelse om demokratin som hon ger oss? Låt mig visa på det jag ser som tre skevheter i Wikforss skildring av demokratin under hot.

Den första skevheten handlar om trovärdigheten i berättelsens utgångspunkt. Varför sviktar engagemanget för demokratin, och hur kan

det väckas till liv igen? Wikforss väljer här att trycka på vikten av att utbilda människor om demokratis styrkor: "Många av oss kan rabbla de fyra åarna i Halland – men hur många kan nämna fyra fördelar med demokrati?" (s. 21) frågar hon sig, och uttrycker sedan sin beklagan över att demokratis värde så ofta förklaras med en hänvisning till ett Churchillcitrat – "[n]ågot om att det är det sämsta av alla styrelseskick med undantag för alla andra" (ibid). Huruvida kunskap om demokratis fördelar kan stärka allmänhetens stöd för folkstyret är så klart ytterst en empirisk fråga. Men min gissning är att människors lojalitet gentemot demokratis institutioner och värderingar knappast hänger på något så abstrakt och logiskt som kännedom om olika argument och statistiska samband. Förmågan att "rabbla" sådana fakta gör antagligen varken till eller från när det kommer till att främja olika demokratiska dygder, som tolerans gentemot olikhet eller villigheten att acceptera en politisk förlust.

Den andra skevheten i Wikforss berättelse handlar om hur författaren bygger upp intrigen. *Därför demokrati* innehåller gott om referenser både till empiriker och normativa demokratiteoretiker. Det intressanta är dock hur Wikforss förhåller sig till dessa "karaktärer". Vilka i litteraturen allierar hon sig med, och mot? Det som slår mig när jag läser boken är bristen på värdiga motståndare. Författaren tar spjärn mot en bok författad av två juniora forskare från Malmö och går i klinch med ett antal ledarskrifter. Alla välkända storheter inom demokratiteorin och statskunskapen – från Jürgen Habermas och Robert Dahl till Hélène Landemore och Nadia Urbinati – radas däremot fogligt upp vid Wikforss egen sida, utan att läsaren görs uppmärksam på den oenighet som trots allt finns mellan dem. Wikforss väljer att positionera sitt bidrag inom den nya diskursen om postsanning som har seglat upp sedan 2016, medan de klassiska akademiska debatterna om demokratin slätas över. "[F]örsöken att argumentera för demokratis inneboende värde spiller snabbt över i instrumentella överväganden" (s. 24), konstaterar författaren och övergår raskt till att räkna upp demokratis förtjänster. Man skulle nästan kunna tro att diskussionen om demokratis önskvärdhet var avgjord och att frågan nu kan lämnas därhän. Så är det givetvis inte. Frågan om demokratis värde – liksom frågorna om vad demokratin egentligen är och hur den bör försvaras – är levande diskussioner som rymmer en rikedom av olika positioner. Om vi menar allvar med våra ambitioner att försöka förstå demokratis kris – vad problemen består i, hur de har uppkommit, vad som står på spel – så är denna pluralism av olika akademiska positioner en resurs som vi behöver erkänna och använda oss av. Visserligen är detta

en populärvetenskaplig bok, och till Wikforss försvar kan man påpeka att sådana böcker kräver förenklingar. Jag vill dock ändå tro att det går att slå vakt om pedagogisk enkelhet och samtidigt göra den mångsidiga diskussionen om demokrati större rättvisa.

Den tredje och mest avgörande skevheten i Wikforss berättelse rör hennes syn på temat som sådant, det vill säga hennes demokratisyn. Boken är tänkt som ett slags försvarstal för demokratin. Men vad är det egentligen hon försvarar? "[D]emokratin förbereder och uppmanar oss till att tänka själva" (s. 87) skriver Mårten Wikforss och jag instämmer. Demokratin kännetecknas just av att vara "det enda styrelseskick som lägger sitt eget öde i våra händer", som baksidestexten på boken lyder. Det demokratiska är att bemyndiga vanliga människor, att förbereda och uppmana oss att tänka själva, att låta oss styra över vårt eget öde. Men av denna tanke syns inte mycket i boken i övrigt. Åsa Wikforss verkar mer intresserad av att människor ska tänka rätt än av att de ska tänka själva, och när det gäller maktfördelning tycks hon mer beredd att lägga vårt gemensamma öde i händerna på olika eliter (traditionella grindvakter eller privata techjättar som Facebook och Twitter) än att bemyndiga vanliga människor. Det som försvaras i boken är alltså inte demokratin som sådan, utan den liberala tanken att demokratin behöver tyglas och begränsas för att inte spåra ur i majoritetens tyranni. Wikforss är knappast ensam om den uppfattningen. Det är många som oroas över demokratins inneboende möjligheter att avskaffa sig själv. Att bemyndiga vanliga människor är alltid ett risktagande – tanken kan tyckas snudd på utopisk! Men frågan är om vi inte idag har ännu större risker att förhålla oss till: maktkoncentrationen hos privata aktörer, exempelvis, och den parallella utarmningen av offentligheten. Wikforss rekommenderade väg för hur vi bör angripa samtidens politiska problem: att markera ut opinionsjournalistik, att begränsa yttrandefriheten ytterligare för de som hatar och hotar, och att ge techbolagen större ansvar (och därmed också större makt) att "kurera" innehållet på sina plattformar, är blind för dessa tendenser. Problemet med hennes hållning är därför inte att den utgår från en kyligt realistisk syn på demokratin och på människan, utan att den riskerar att leda oss ur askan i elden. Som tidigare nämnt, menar jag att vår politiska situation präglas av maktlöshet, en utbredd upplevelse av att sakna meningsfulla former för kollektivt agerande. Att i detta läge försvara demokratin genom att sätta upp säkerhetsspärrar för människors politiska bedömningar kan bara ytterligare förstärka upplevelsen av vanmakt och frustration, som

gissningsvis redan nu fungerar som en grogrund för motstånd mot etablissemang, "systemet", och allt som det förknippas med.

Avslutningsvis vill jag säga några ord om slutet på boken. Wikforss avrundar sin berättelse med att hänvisa till Habermas kända devis om att den demokratiska offentligheten inte bör styras av något annat tvång än "det bättre argumentets icke-tvingande tvång" (s. 318). Det är ett schvungfullt uttryck, men inte utan problem. För argument har förstås inte någon sådan förmåga att tvinga oss. Om inte förr så borde detta åtminstone stå klart för oss idag, med tanke på det motstånd vi bevittnar mot vetenskap och expertis. Poängen kan illustreras med titeln på en bok som Wikforss själv citerar: *Jag vet att det är falskt men det är förjävligt ändå*, av journalisten Jack Werner. Problemet med Habermas motto är att det uttrycker ett löfte som inte kommer infrias, och oinfriade löften har en tendens att skapa sina egna bekymmer. När vi frustrerat inser att våra meningsmotståndare inte kommer att låta sig tvingas är det lätt att lockas av möjligheten att backa upp sina goda argument med mer potenta tvångsmedel. *Därför demokrati* är en bok som genomsyras av en sådan frustration över kunskapens och de goda argumentens maktlöshet. Det är en reaktion som är begriplig. Men den som söker efter vägar till att förnya livskraften i vår krisande demokrati bör inte göra denna upplevelse till sin ledstjärna.

Siri Sylvan

Out of the World: On the Point of Doing Philosophy

Ingmar Persson

Thales 2021. 222 s. ISBN 978-91-7235-127-1

Finns det någon mening med att filosofera? Hos många yrkesverksamma filosofer väcker nog frågan ett visst obehag eftersom det inte är uppenbart att den har ett jakande svar och vilket det i så fall är. Ingmar Perssons *Out of the World* utlovar i sin undertitel en diskussion av frågan och löftet infrias i bokens inledande och avslutande kapitel. Som vi strax ska se ger Persson ett rätt egenartat svar. Däremellan ägnar han tre kapitel åt sådant som sysselsatt honom under femtio år av filosoferande, såsom förhållandet mellan kropp och medvetande, vår perception av våra egna kroppar och av yttervärlden, personlig identitet, ansvar och förtjänst och moraliska krav på jämlikhet, inom och över artgränserna. Som läsare undrar man till en början hur dessa teman hänger ihop. Ett